

Emlékezés
dr. Cseh-Németh József és dr. Mátyás Ernő
geológusokra*

DR. ZELENKA TIBOR

A hazai érc- és ásványbányászat 1950 és 1991 között állami iparág volt, előtte, majd utána is az egyes ércbányákat és nemérces (ásványi) lelőhelyeken egyéni tulajdonosok–vállalkozók működtették a bányákat. Az iparágban az idősebb bányamérnökök mellett a geológiai kutatásokat, majd a bányageológiai munkákat is az akkor fiatalon végzett szakemberekre bízta. A 38 bányában, (10 földalatti és 28 külszíni művelésű volt) több mint 25 fő, egyetemet végzett, és körülbelül ugyanennyi geológus technikus szakember közül dr. Cseh-Németh József az ércbányászatban, míg dr. Mátyás Ernő a tokaji-hegységi ásványbányáknál kiemelkedő szakmai és gazdasági eredményeket ért el. Rendkívüli anyagismeretük, elméleti tudásuk a saját megfigyeléseik, tanulmányaik mellett az elődeik (pl. dr. Pantó Gábor, dr. Varjú Gyula, Frits József stb.) ipari nyersanyag-kutatási tapasztalatain is alapultak. Rövid szakmai életrajzuk bemutatja, hogy fél évszázad alatt, az 1950-es évek második felében hogyan virágzott fel a magyarországi bányászat 27féle nyersanyagot kutató és termelő, de volumenében a legkisebb termelési eredménnyel rendelkező (4 millió tonna /év) iparága.

Nekem szerencsém volt, mert közel fél évszázadon át *dr. Cseh-Németh Józseffel* a recski mélyszinti ércutatáson és az iparági Földtani osztály átfogó munkáiban, míg *dr. Mátyás Ernővel* már elsőéves egyetemista koromtól, majd a tokaji-hegységi nyersanyag-

* A Magyarhoni Földtani Társulat Tudománytörténeti Szakosztályában elhangzott előadás szerkesztett változata.

kutatásokban közvetlen terepi munkatársként dolgozhattam. Együtt örülhettünk az eredményeknek, és együtt vettük szomorúan tudomásul a földtani kutatásokhoz fűzött fiatalkori szakmai reményeink gazdasági-politikai okok miatti elfulladását.

Dr. Cseh-Németh József 1925-ben született *Szeptken* egy nyolcgyermekes szegény bognársalád legidősebb gyermekeként. Később, 1934-től a családdal *Nagytilajba* költözött. Már fiatalon kitűnt jó tanulói képességével, ezért a helyi katolikus plébános támogatta továbbtanulását, míg nyaranként, a szünidőben az aratási munkákban vett részt. *Zalaegerszegen* a polgári fiúiskolába, majd a kereskedelmi középiskolába járt, ahol 1944-ben érettségizett. A II. világháború után munkát keresett, és 1948 nyarától a bérbaltavári körjegyzőségben, majd a *Vas megyei*

Ger-se község közigazgatóságában tudott elhelyezkedni. 1950-52 között *Püspökmolnári* nagyközség jegyzője volt. 1952-ben megnősült, *Piry Éva* tanítónőt vette feleségül.

Egyetemi tanulmányait 1952-ben kezdte: felvették a debreceni *Kossuth Lajos Tudományegyetem* földrajz-földtan szakára, ahol *dr. Földvári Aladár* professzor mellett 3 évig demonstrátorként tanult, dolgozott. 1953 nyarán *Jantsky Béla* és *Vidacs Aladár* mellett terepi munkákat végzett a *Mátra-hegységben*, majd 1956-ban *Kisvarsányi Géza Recsken* ajánlott állást a frissen végzett geológusnak, végül 1956 augusztusában *Úrkúton*, a mangánérc-bányánál tudott elhelyezkedni mangánérc-készletek felülvizsgálata feladatkörrel.

1956 és 1964 között a bakonyi mangánércek kutatása és termelése területén tevékenykedett. Ő volt az első geológus, aki bevezette a rendszeres bányafal-résmintázást, az alapos bányaföldtani dokumentáció készítését, így ismerte fel a karbonátos telepek egy

részének gyűrődéseit. Ő jött rá, hogy a karbonátos ércek oxidációs zónájában képződtek az oxidos telepek. Ennek figyelembe vételével 1956-tól elkezdte az úrkúti lejtősakna, majd a felszín-közeli *Nyíres–Kislőd, Bocskorhegy, Köves-tábla, Csárdahegy* területét fúrásokkal megkutatni, és új külszíni fejtéseket létesített azokon a III. aknai mélyszíni kutatások mellett. Ezzel több évre biztosította az akkor keresett oxidos mangánérc termelését.

1963-ban összeállította a hazai mangánérc-katasztert, és ennek alapján a távlati kutatási tervet. Világossá vált, hogy gazdaságilag jelentős, nagy tömeget a karbonátos Mn-érc képvisel. Ennek akkor folyó dúsítási kísérleteiben *Cseh-Németh József dr. Fekete Sándor* főmérnököt támogatta. A munkába bevonták a szegedi egyetemről *Koch Sándor* és *Grasselly Gyula*, valamint a veszprémi egyetemről *Nemecz Ernő* professzorokat, akik már a korszerű nagyműszeres (pl. röntgen) és geokémiai módszereket alkalmazták. Akkor mutatták ki *Úrkúton* a jelentős ritka-földfém tartalmat. 1965-ben egyetemi doktori fokozatot nyert a Mn-érc földtani kutatásával kapcsolatos témakörben.

1964-ben kinevezték az *Országos Érc- és Ásványbányák Központi Földtani Osztályának* főgeológusává. Ebben a szerepkörében koordinálta az országos vállalat 7 területi szervezetének (*Dunántúli Mű, Mangánérc Mű, Kutató és Termelő Mű, Gyöngyösoroszi, Réz-érc Mű, Vasérc Mű, Hegyaljai Mű*) kutatásait 27 féle nyersanyagra a nemesfém-, színesfém-, mangán-vasércekre, valamint a nemfémes, úgynevezett ipari ásványokra. Fő feladata az éves kutatási tervek, beszámolók, valamint az országos ásványvagyon-mérlegek összeállítása volt. Ezen kívül 11 féle nyersanyagra (mangánérc, vasérc, színesfém-érc, kvarcit, kovaföld, kaolin, bentonit, zeolit, perlit, alunit, ipari homokok, nagy tisztaságú ipari karbonátok) országos kataszterek és távlati kutatási (15-20 éves) tervek kerültek összeállításra. Természetesen ezek a munkák az egyes műveknél dolgozó 25 geológus és 23 geológus technikus bevonásával, együttműködésével készültek el.

Az 1967-től folyó recski mélyszíni színesfém-kutatásoknál a kalkopirités tömeges (porfíros és szkarnos) ércesedés *dr. Cseh-Németh József* és *dr. Gagyi Pálffy András* főmérnök közös felismerése volt. Ezután az OÉA megbízást kapott a *Központi Földtani Hi-*

vataltól a kutatások földtani irányítására és értékelésére. Ennek megvalósítására a *Rézérc Műnél* 7 geológusból és 7 geológus technikusból álló külön geológiai osztály, az *Egri Központi Laboratóriumban* pedig 4 fős műszeres kutatói csoport jött létre *Zelenka Tibor* vezetésével. A kutatási létesítmények közé tartoztak a kutatóaknák, a 132 db 1200 m-s mélyfúrás (RM-fúrások), a bányabeli –700 és –900 mBf fővágat kutatásai (90.000 m legyező fúrás, 5000 m kutatóvágat) tervei, jelentései, ásványvagyon-számításai.

Dr. Cseh-Németh Józsefnek a Pb-Zn ércekről írt tanulmánya előremutató volt, és ma is maradandó értéket képvisel. A recski szkarinos ércekről készített értekezése a MÁFI külön kiadványában jelent meg. Több mint 2 évtizedig hallatlan lendülettel és munkabírással dolgozott, az ott dolgozó geológus és bányász szakemberekkel együtt reménykedve a mélyszinti bánya megnyitásán. Sajnos a gazdasági-politikai viszonyok alakulása miatt ez csak álom maradt.

Külföldön, *Görögországban*, egy Au-kutatásban szakértőként vett részt, ahol észrevette, hogy az eredeti, megbízható adatokat módosították, manipulálták, amit a helyszínen be is bizonyított.

1986. évi nyugdíjazása után is több kutatási munka értékelésében vett részt szakértőként. Ebből az időszakból talán a *Sántha Pállal* közös *Nagybózsva-páskatetői szurokkő-breccsa jelentés* összeállítása érdemel kiemelést (1991).

Dr. Cseh-Németh József szilárd jellemű, őszinte ember volt. Mint vezető, példamutatóan sokat dolgozott, és beosztottainál is a szorgalmas alkotómunkát becsülte. Gyors felfogású, kiváló térlátású, festői szín- és térérzékű szakember volt, aki a rudabányai múzeum ásvány-közzettárát is példamutatóan alakította ki. Rendkívüli akaratereje gyors munkára ösztönözte, viszont szembeszállt a hanyag főnökökkel és beosztottakkal is, ezért többen nem kedvelték. Élete végén egészségügyi problémái sajnos megakadályozták alkotó tevékenységének folytatásában. Mangán- és rézérc-kutatásai, valamint szerteágazó szakági főgeológusi tevékenysége maradandó értékei a hazai nyersanyag-földtan történetének.

Mátyás Ernő 1935-ben született *Perbetén* (*Csallóköz*, ma *Pribetá*, *Szlovákia*, *Nyitrai Kerület Komáromi Járása*) parasztcsalád első gyermekeként, ahol már fiatal korában liba-, malac-, tehénőrzés

mellett kemény földműves munkát végzett. 1947-ben a *Mátyás család* lakosságcsere keretében *Tolna megyébe, Nagyszékelybe* telepítették át. Ott sokat segített beteg édesapjának a föld művelésében, az aratásban. Több hektárnyi vetést saját maga kaszált le.

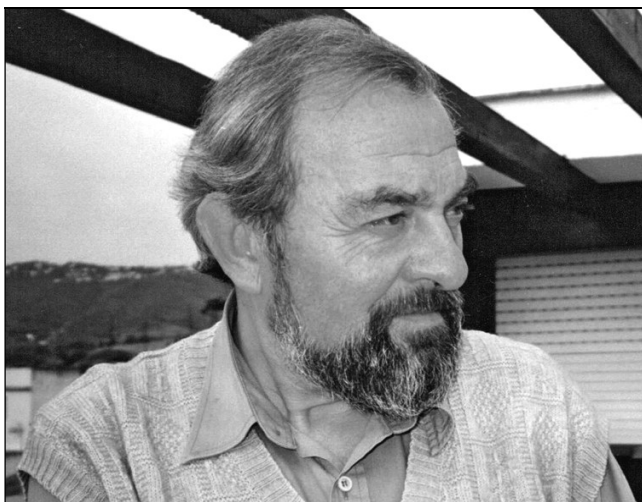
Szeretett az iskolában tanulni, és szorgalmával, logikus gondolkodásával elérte, hogy az általános iskola után a gyönki gimnáziumba kerüljön. Ott kiváló idős tanárai voltak, akik észrevették nagyon alapos megfigyelő-képességét és logikus gondolkozását, ezért támogatták továbbtanulását. 1954-ben kitűnően érettségizett. Diáktársaival jó kapcsolatokat sikerült kiépítenie. Az Országos Tanulmányi Versenyen földrajzból második lett. Az ELTE TTK földrajz-földtan tanári szakára került kiemelt ösztöndíjjal. *Láng Sándor* és *Bulla Béla* földrajz-professzoroktól sokat tanult, míg *Székyné Fux Vilma, Sztróka Kálmán, Kiss János* professzorok az ásványközettani, földtani és geokémiai szemléletét formálták. 1956-ban az egyetemi kollégium forradalmi bizottságába bevásztották, amiért 1957 elején meghurcolták. 1958-ban kitüntetéses oklevéllel végzett az ELTE-n. Akkor már kitűnt kiváló, határozott egyéniségével, becsületességével, hallatlan tudásszomjával, szorgalmával, akaraterejével és munkabíráásával. Az egyetemen minden földtudományi speciális kollégiumot végighallgatott, mert *Székyné Fux Vilma* docens hatására nem a földrajz, hanem a földtan irányába terelődött az érdeklődése.

Az egyetem befejezése után a tokaji-hegységi *Hegyaljai Ásványbánya és Örlő Vállalatnál* geológusi állást kapott, ahol az akkor kezdődő fúrási és bányaföldtani kutatásokat nagy akarással és hozzáértéssel látta el. Megszervezte a cég fúrási részlegének és 5 fős földtani osztálynak szakmai irányítását. Emellett Sántha Pál geológussal rendszeresen végezték 10 lelőhely (3 földalatti bánya, 7 külfejtés) földtani felmérését, dokumentálását, valamint 13 nyersanyag termelésének geológiai irányítását (perkupai anhidrit, mádi és sárospataki hidrotermálisan kaolinosodott tufák; rátkai geizirtavi kaolin, kaolinpettyes bentonit, mikroszil, bentonit, limnokvarcit; Erdőbénye-ligetmajori kovaföld; mádi, rátkai, mezőzombori zeolitosodott riolittufák; mádi limonitos vasérc-festékföld; sárospataki hidrotermális alunit, cinnabarit, geizirites kvarcit; füzérradványi

geizirtavi illit; telkibányai kálimetaszomatit, az ún. kálitrachit; szerencsi, bekecsi kálitufa; pálházai perlit; nagybózsvai szurokkő, szurokkőbreccsa.) A díszítőkö-kutatásokba is bekapcsolódott, például a monoki kaptárhegyi riolit, a Rátka-kerektölgyesi kvarcit, a mádi darázköves-horzsaköves riolittufa feldolgozásával. Ezen kívül számos terület földtani kutatását is elvégezte, amelyekből végül nem lett bányászati létesítmény (pl. Sárospatak-királyhegyi kvarcit, alunit, korláti kvarcit). Minden kutatását részletesen dokumentálta: 15-17 lelőhelyről közel 900 db fúrás adatai, a földrajzi-földtani fejezet, a kutató létesítmények leírása, a fúrások-vágatok szelvényei, a laboratóriumi vizsgálati eredmények külön kötetekben ma is megtalálhatók a földtani adattárakban. Munkatársait lelkesítette, segítette; a mindenkori vezetőségénél a kutatások és kollégái érdekében kiállt, éppen ezért sokszor összetűzésbe került a felettesekkel, így „nehéz embernek” tekintették. Kutatási eredményeinek geomorfológiai, szedimentológiai, geokémiai és vulkanológiai összefüggéseit felismerte, melyeket jelentéseiben, valamint a hazai és a külföldi konferenciákon tartott lenyűgöző előadásaiban mutatott be. Angolul és oroszul tárgyalási szinten beszélt. Több mint 25 magyar, angol és német nyelvű szakfolyóiratban, a saját maga által készített térképekkel, szelvényekkel, fotókkal alátámasztva bizonyította elméleti gyakorlati megállapításait. Sajátos szemléletével mindvégig a geoszinklinális elméletet támogatta a fejlődéstörténetben, a lemeztektonikát mellőzte.

Ezen ismeretei alapján kérték fel *munkája mellett a Miskolci Egyetemen* a földtan-teleptan oktatására, ahol több mint 30 évig tanított (1964-1996), végigjárva a tanársegéd–adjunktus–docens oktatói fokozatokat. Két tankönyvet, jegyzetet (7 kiadással) állított össze, azzal a céllal, hogy ne csak a hallgatók, hanem a földtan után érdeklődők részére is adjon a *Föld* folyamatairól áttekintést. Kiváló oktató volt, aki lebilincselő stílusával, sajátos, ízes magyar hanghordozásával a gyakorlati földtan megismerésére ösztönözte hallgatóit. E mellett a tokaji-hegységi vulkáni utóműködésekről 1968-ban az ELTÉ-n egyetemi doktori fokozatot, majd 1976-ben alapos tudományos vizsgálatait, közleményei alapján a *Magyar Tudományos Akadémián* a *földtudományok kandidátusa* címet nyerte el.

Külföldi geológiai tevékenységével is bizonyította, hogy mind az érc-, mind pedig a nemfemes kutatásokban (*Mongólia, Baga Gazrin Csulu, W-Mo; Marokkó, Tidiennit*, perlit; *Irak, bentonit* stb.) hasznosítható eredményeket tudott felmutatni. Amíg távol volt, addig az itthoni munkáit nem szerető bírálói sajnos megpróbálták lejáratni korábbi szakmai megállapításait. Nekem szerencsém volt, mert munkásságának felülvizsgálattal engem bíztak meg, és feljelentőivel szemben bebizonyosodott, hogy mind a földtani értékelésben, mind a rablóbányászat bírálatában *Mátyás Ernőnek* volt igaza.

A *Geoproduct Kft.*-t (eredetileg gmk-t) 1984-ben az állami OÉÁ kereteiből kiválva azzal a céllal hozta létre, hogy a tokaji-hegységi, 9 saját működtetésű külfejtésből kitermelt ásványokból – a hasznosítható természetes anyagok kedvező fizikai, geokémiai tulajdonságait felhasználva – komplexen 150 féle készítményt tudjanak előállítani. Ezzel a módszerrel új víztisztítási, környezetvédelmi, talajjavítási, egészségvédelmi („gyógyító ásványok”), állatgyógyászati stb. felhasználási területek váltak ismertté. Óriási szervezési készsége segítségével a gyakorlatban családjának és közel 100 munkatársának közel 3 évtizedig tudott munkalehetőséget adni, miközben *Magyarországon* és részben az EU-ban teríteni tudta

termékeit. A hazai természetes zeolitok széleskörű felhasználásával példamutató, eredményes „zeológus”-sá vált, bebizonyítva, hogy a nálunk fellelhető nyersanyagok természetes tulajdonságai értékteremtőek lehetnek.

Anyagi bevételeit elsősorban nem magának tartotta meg, hanem családjá, szakmája és a magyar társadalom hasznára fordította. Saját Mád–szilvásvölgyi üdülőjében több mint 10 évig munkatársai gyermekeit nyaraltatta. Irigyei próbálták az eredményeit lebecsülni, lejáratni. A *Geoproduct Kft.* sokrétű kutatási munkáit, tapasztalatait már életében átadta fiainak, *Szabolcsnak* és *Tibornak*, akik folytatják eredményes munkáját. Mindez erőn felüli fizikai-lelki traumához vezetett, így 2004-től 2012-ig többször érte súlyos egészségkárosodás, de ő már félig rokkantan is azt vallotta, hogy a „remény utoljára hal meg”. Még mozgáskorlátozott állapotában is lakása teraszán fogadta a látogatói és a hallgatói csoportokat, és ott előadást tartott az érdeklődőknek. Alkotó egyénisége, óriási munkabírása, embersége az utókor számára iránymutatók. Sem a címek, sem a beosztások nem vakították el, megértése, segítőkészsége példamutatóvá vált.

Életútjának eredményeit 2005-ben „*A Tokaji hegység geológiája és ásványi nyersanyagai*” című, közel 1000 oldalas, saját kiadású könyvében foglalta össze.

Az érc- és ásványbányászat iparági geológusai olyan szakmai és vállalati segítséget kaptak, hogy a kiváló egyéni adottságú, tehetséges, szorgalmas, eredményekre törekvő kollegák a körjük gyűjtött geológus, bányász és geológus-technikus szakemberekkel *Magyarország 27* féle hasznosítható érces és ásványi nyersanyagának feltárását, megismerését sikeresen végezték. Az egyetemek és az ipari kutatóintézetek tapasztalt munkatársainak bevonásával tisztázták a nyersanyagok képződésének, létrejöttének geológiai feltételeit és kitermelésének bányászati lehetőségeit, valamint a jövő érdekében kibővítették felhasználásuk lehetőségeit. Ilyen kollektíva iparági vezetője volt *dr. Cseh-Németh József* iparági főgeológus és *dr. Mátyás Ernő*, a tokaji-hegységi ipari ásványkutatások főgeológusa.